

**RELIGIOUS PROCESSES OF SOUTHERN BESSARABIA
IN 40-50S OF THE XX CENTURY**

**РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ У ПІВДЕННІЙ БЕССАРАБІЇ
В 40-Х – НА ПОЧАТКУ 50-Х РР. XX СТ.**

Альона Акчебаши

аспірантка

E-mail: alionaakchebach@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4306-6697

Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Alyona Akchebash

postgraduate student

E-mail: alionaakchebach@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4306-6697

Izmail State University of Humanities,
Ukraine

ABSTRACT

The study of past events, phenomena and socio-political processes were actualized by the completion of the process of the Communist Party's domination and the further development of independent Ukraine. Scientists of the 21st century have absolutely every opportunity to reproduce objectively historical events, to comprehend those pages of the past that were previously concealed or were not interpreted objectively.

The article is devoted to the study of religious life on the territory of Southern Bessarabia in the 40-50s of the 20th century. Considerable attention is paid to the orientations of state religious and anti-religious policy during the period when the region was a part of the Kingdom of Romania and during the Soviet times. The article deals with the main waves of Sovietization of the region in the context of which the cruel repressive machine of the communist regime was active. Also, in this article are analyzed the main tasks and ways of realization of communist ideology in the Soviet Union, namely the political component that was aimed at destroying spirituality, moral principles and nations' traditions. Moreover, the article outlines the methods and means of the Soviet communist government terror against the clergy of all denominations, in particular, total ideological pressure on believers, anti-religious propaganda, prohibition of religious publications printing, shutting and destruction of churches and monasteries, nationalization of all church lands, persecution and physical extermination of the clergy and their family members. The social component of the churches activity the Diocese of Cetatea Alba Ismail in 1941-1944, as well as the position of the clergy and common people to this activity, is determined in this article. The paper also touches upon the repression against the members of religious cults, such as Jehovah's Witnesses and Pentecostals. It should be mentioned that the article states that the anti-religious campaign in Ukraine was aimed not only at the destruction of churches and religious buildings, the physical extermination of priests, but also at the reorientation of folk culture, breaking of spiritual connection between generations.

Key words: *USSR, Soviet communist regime, religion, church, anti-religious ideology, terror, repressions.*

Сучасна Україна перебуває в стадії відновлення та повернення своєї історії, яка пронизана глобальними змінами, інтенсивними етнонаціональними та релігійними процесами. Великої уваги набуває всебічне вивчення політики державної влади відносно взаємозв'язку нації та релігії. Регресивні напрями в культурі, котрі нав'язані динамізмом

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. Випуск 52.

сучасної цивілізації все частіше викликають відчуття духовної кризи в значній кількості людей. В Україні така криза підсилюється через наявність численних проблем у соціальній, політичній, економічній сферах. Вітчизняна історична наука перенасичена міфологічними сюжетами, котрі формують неадекватне сприйняття нашого минулого, а відтак і неадекватне розуміння теперішнього. Одним з найскладніших і найменш вивчених аспектів залишається об'єктивне висвітлення ролі Церкви та релігійних громад в державотворчих процесах України в 40-50-х рр. ХХ ст., зокрема на території Південної Бессарабії.

Цей період характеризується складними соціально-політичними, культурними і духовними процесами, на які повністю впливають тоталітарні режими, як радянський так і нацистський. Ускладнювало ситуацію і той факт, що Південна Бессарабія – це регіон, який крім того, що мав складну історичну долю, характеризувався і специфічною етнічною картою, яка упродовж багатьох століть зазнавала суттєвих змін, зумовлених неодноразовим переходом зі складу однієї держави до іншої. Кожного разу зі зміною політичного господаря тут проводилась значні реформи, які впливали на розвиток етнокультурних і релігійних процесів.

Процеси пов'язані з релігійним життям етносів, які проживали на території Південної Бессарабії, ще не достатньо досліджені науковцями. У радянський період об'єктивне дослідження цього періоду не було актуальним. Питання релігії розглядалося лише в контексті боротьби з так званими релігійними пережитками, зокрема це чітко прослідковується в книзі В. Ю. Келембетової «Побут і релігійні пережитки» (Келембетова, 1974). Більш сприятливі умови для вивчення історії церкви та релігії в радянському суспільстві склалися в роки перебудови. Але й тоді ці питання висвітлювалися з позицій традиційної радянської історіографії та марксистсько-ленінської ідеології.

Сьогодні тема історії церкви в радянський період привертає увагу багатьох вчених, проте мало дослідженим залишаються питання про місце релігії в повсякденному житті Українського Придунав'я. Ґрунтовне дослідження релігійно-церковного життя в Україні середини 1940-х років здійснив О. Лисенко (Лисенко, 1998). Вагомим внеском в історію взаємин між державою і церквою в УРСР у повоєнний період та хрущовську добу, є історико-політологічна праця В. Войналовича «Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940-1960-х років: політологічний дискурс» (Войналович, 2005) Окремі аспекти проблеми дослідили науковці О. Лебеденко та А. Тичина (Лебеденко, Тичина, 2002), М. Михайлуца (Михайлуца, 2008), І. Верховцева (Верховцева, 2010). Чимало питань, які стосуються соціорелігійної проблематики, діяльності багатьох церковних діячів, також загальних характеристик вірян, їхнього повсякденного релігійного життя, аналізуються у роботах румунського дослідника Д. Єнаке (Єнаке, 2018). Соціально-демографічні характеристики населення Бессарабії поряд із релігійною проблематикою подані в книзі В. Олару-Чемиртан (Олару-Чемиртан, 2018). Доволі цікаві матеріали, які стосуються релігійної свідомості євангельських християн-баптистів, адвентистів сьомого дня, п'ятидесятників, свідків Єгови подані в монографії Н. Сафронової «Реакционность мистических идей современного христианства» (Сафронова, 1975). Різні аспекти релігійної діяльності п'ятидесятників були частково розкриті в наукових роботах Ю. Данилюка та О. Бажана (Данилюк, Бажан, 2000), А. Русначенко (Русначенко, 1998), Ю. Курносов (Курносов, 1994). Питанню історії становлення та розвитку протестантизму в Україні були присвячені дослідження В. Любащенко (Любащенко, 1995), С. Савінський (Савінський, 1995).

Джерельною базою нашого наукового дослідження є документи Архів УСБУ в Одеській області та КУ Ізмаїльський архів.

Релігійні процеси в Південній Бессарабії в умовах перебування в складі різних держав не стали предметом окремого наукового дослідження, тож спробуємо

проаналізувати особливості цих процесів у контексті соціокультурного розвитку краю. Сьогодні дуже важко дати точну оцінку церковно-релігійного розвитку регіону в міжвоєнний період. Це зумовлено насамперед відсутністю єдиної точки зору стосовно сприймання окремими етнічними групами Південної Бессарабії релігійної ситуації, яка склалася. Слід зазначити, що з релігійної точки зору цей край був дуже неоднорідним. Українці, росіяни, болгары та ін. сповідували канони православної віри, нащадки колишніх донських козаків-некрасівців – залишалися вірними відособленим традиціям старообрядництва. Також тут мешкали й представники протестантських напрямків у християнстві – п'ятидесятники, адепти секти свідків Єгови, общини штундо-баптистів, адвентистів (згодом адвентисти 7 дня), тощо

Після завершення Першої світової війни й до червня 1940 р. за церковно-адміністративною юрисдикцією Бессарабські землі з чисельними парафіями, які знаходились у трьох повітах, входили до єпархії Четатя-Алба-Ізмаїл.

Єпархія була заснована 10 березня 1923 р. Першим єпископом був обраний Нектаріє Котларчук. У період з 20 жовтня 1930 р. по 26 червня 1940 р. єпархію Четатя-Алба-Ізмаїл очолював єпископ Діонісій Ерхан, завдяки якому наприкінці 1930-х років, у повітах Ізмаїл, Кахул та Четатя-Албе налічувалося 220 парафій з храмами в сільських общинах [16]. З 19 вересня 1941 р. на цю посаду був призначений єпископ Полікарп Морушка, з 14 січня 1944 р. – архімандрит Антим Ніка (Єнаке, 2018: 15).

Слід зазначити, що єпархія максимально мобілізувала свою діяльність у духовній, соціальній та національній сферах. Так у період з 1 квітня 1942 року по 1 квітня 1943 року в місті Ізмаїл щотижня організовувались недільні зібрання, було відкрито 14 релігійних гуртків, обов'язковим стає релігійне повчання в школі. Одним з головних досягнень єпископа Полікарпа було відновлення роботи Духовної семінарії ім. «Єпископа Мелхіседек». За ініціативи протодіякона отця Павла Березеску в період з 1942-1943 рр. в місті відкривається школа церковних співаків у якій працювало 6 викладачів та навчались 43 учня. Була зроблена спроба відновити знищений в 1941 році історичний музей, який завдяки зусиллям професора Миколи Йоргі діяв в місті з 1924 р. (Єнаке, 2018: 70).

Діяльність Румунської церкви на теренах Бессарабії регламентувалась виключно румунською конституцією. В Артикулі № 94 наголошувалось: «Румунська мова є офіційною мовою в Державі». Так, єпископ Діонісій у своїй резиденції в Ізмаїлі 6 квітня 1938 року видав «Циркуляр для всіх протопопів парафій, монастирів, каплиць, церков м. Ізмаїл» яким у межах «національних кордонів» визначав ряд вимог: «... а) від сьогоднішнього дня і надалі, всі офіційні та приватні служби зокрема: акафісти, поліхронії і т. п., які будуть здійснюватися під час богослужінь всередині церков або каплиць офіційних чи приватних, повинні проводитись тільки румунською мовою. У зв'язку з цим, клірики мають взяти під свій контроль, щоб усі написи слов'янськими буквами зі стін зовнішніх і внутрішніх, а також з культурних об'єктів були замінені на румунські... ... в) погоджуючись із Кишинівською архієпископією, яка уклала угоду з командуванням особового складу третьої армії, про заборону розмовляти іншими мовами, окрім румунською, у молитовних будинках визнаних законом або на релігійних зібраннях сектантів: штундо-баптистів, баптистів, п'ятидесятників, адвентистів і молоканів та ін.; всі проповідники та віряни зобов'язані були спілкуватись та писати виключно румунською мовою... ... г) якщо виникне необхідність протопопам парафії провести конференцію або дискусію з сектантами російською або слов'янською мовами, необхідно буде попередити про це спеціально уповноваженого від єпископа, вказавши особу місіонера, місце, дату і час, щоб надіслати відповідний дозвіл. д) також просимо клір нашої єпархії, щоб спілкувалися в парафіях, на вулицях міст і ринків, виключно румунською мовою. Додержання вимог цього Цирюляру є обов'язковим для всіх церковнослужителів» (КУІА Ф. 110. Оп. 1. Спр. 673:109).

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 52.**

Звичайно, положення циркуляру викликали невдоволення серед місцевого населення, яке не володіло румунською мовою. Частими стали масові звернення з петиціями до місцевих та єпархіальних архієреїв з боку представників різних релігійних громад.

Така ситуація призвела до послаблення умов циркуляру стосовно мовного питання в богослужіннях. 3 червня 1938 р. єпархія видала розпорядження, в якому доводила до відома клір про те, що попередній циркуляр Священного Синоду за № 2833 від 18 травня того ж року зазнав деяких змін. Мова йшла про те, щоб у селах з переважаючим румунським населенням служби проводились тільки румунською, для інших етнічних груп, під час служби, яка також велась румунською мовою дозволялося промовляти по одній ектенії та молитві слов'янською (КУІА. Ф. 110. Оп. 1. Спр. 710: 1).

На відміну від Радянської України, влада Румунії не вела шаленої антирелігійної пропаганди, не нищила монастирі, завдяки чому в Подунав'ї збереглися ці осередки християнської культури. Якщо в 1930-х роках в Ізмаїльському повіті діяло понад 60 церков, то в 1941 р. в краї налічувалося не більше трьох десятків.

Архівні матеріали, зокрема довідки сільських та районних рад, датовані 29 вересня 1944 р., свідчать, що румуни на території Південної Бессарабії толерантно ставились до релігійних установ, а звідси й великої шкоди культовим спорудам майже не спричинили (Михайлуца, 2010: 14-18). Так, священник старообрядницьких церков Різдва Христового і Святого Миколая у Ізмаїлі о. Кіндратій (Лесін) у довідках, поданих до районної комісії з питань збитків нанесених окупантами, стверджував, що «наша церква в 1941-1943 рр. не понесла ніяких збитків» (Верховцева, 2009: 78-83). Протопоп 1-го округу Ізмаїльського повіту Віктор Беров після перевірки у серпні 1939 р. – лютому 1940 р. парафій Чишма-Веруїта (нині с. Криничне Болградського району) та Дермендере (нині с. Каланчак Ізмаїльського району) наголошував на тому, що «службу в цих селах проводять у стареньких церквах, але підтримують їх у чистоті й порядку. Храми обладнані всім необхідним для церковного богослужіння. Стосунки між кліром і парафіями добрі. Клір відповідально ставиться до своїх обов'язків по відношенню до церкви і до самих парафіян, завдяки чому спостерігається мир і спокій у селах. У культурно-духовній царині, населення досить благочестиве завдяки тому, що настоятелі храмів священники Ілля Зубку та Андрій Куликовський, разом з дияконами А. Агурою і В. Мар'яном багато працюють над тим, щоб людські душі перейнялися євангельським ідеалом» (КУІА. Ф. 110. Оп.1. Спр.711:7, 9).

Лояльно ставилась румунська влада і до старообрядницьких монастирів. Зокрема, Чоловічого монастиря Петра і Павла» (біля м. Вилкове, Кілійського району), Архангела Михайла (на околиці с. Нова Некрасівка, Суворовського району) та Жіночого монастиря Усічення голови Іоана Хрестителя (с. Муравльовка) (ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 2. Спр. 4: 7). Настоятель Вилковського монастиря священник Климентій Ізотов у своїх богослужіннях неодноразово дякував румунській владі й румунському митрополиту Тихону (Качалкіну). Молився за румунську владу і Ізмаїльський старообрядницький єпископ Арсеній Лисов.

У серпні 1940 р. після 22-річного перебування у складі Румунії територія Українського Подунав'я перейшла до Радянської України. Тут було створено Ізмаїльську область. Розпочалась радянізація регіону, яка пройшла у своєму розвитку кілька етапів.

Перший охоплює період з серпня 1940 р. до червня 1941 р. Початок другого етапу пов'язаний із відновленням радянської влади у регіоні в серпні 1944 р., коли радянське керівництво перейшло з позицій конфронтації у відносинах із церквою на дещо лояльніші. Однак наприкінці 1940-х рр. у СРСР розпочато чергову хвилю антирелігійної пропаганди, яка негативно вплинула на розвиток церковно-державних відносин у Південній Бессарабії. Третій етап охоплює період до 1954 р. Кінець цього періоду пов'язаний зі змінами, які

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 52

відбулись у радянському суспільстві після смерті Й. Сталіна і початком нового наступу режиму на православну церкву.

Слід зазначити, що у 1940 р відносини радянської влади з церквою були непростими: з одного боку, радянська влада передбачала насадження атеїстичної тоталітарної ідеології; з іншого виникає необхідність протиставити нову владу румунській та здобути симпатії місцевого населення. Незважаючи на всі спроби довести своє лояльне ставлення до релігії, репресії проти православних священиків були складовою радянської каральної машини. Священослужителі звинувачувались у антирадянській агітації та участі у політичному житті регіону в румунський період. Кілька десятків представників духовенства були засуджені і вислані з краю.

Процес радянзації Південної Бессарабії в 1944 р. характеризувався відновленням діяльності Московського Патріархату, за правилами якого усі православні парафії підпорядкувались Російській Православній Церкві. Був створений Український екзархат. На деякий час була розпочата реєстрація церковних споруд та монастирів. Місцева влада брала під контроль діяльність церкви. Церковні споруди, які не підлягали експлуатації через побутові умови або які не відвідувало місцеве населення, закривались або «самоліквідовувались». Переслідування священнослужителів дещо вщухли.

У 1946 р. в Ізмаїльській області на прохання віруючих було відкрито 25 церков. Однією з умов для відкриття церкви було обов'язкове входження більшості мешканців села до колгоспів. На 1 січня 1947 р. тут діяло 129 церков, 1 молитовний будинок, 4 монастирі. 34 церковні споруди були визнані пам'ятками архітектури й внесені до плану ремонту на 1946 р. (КУІА. Ф. 2009. Оп.1. Спр. 29: 4-10).

У цей період пропаганда проти церкви була дещо припинена, однак атеїстичне виховання дітей і молоді в школах і вищих навчальних закладах тривало. Церква в Південній Бессарабії, як і в усьому Радянському Союзі, повністю контролювалася державою, суворо обмежувалося діючим законодавством. Був створений спеціальний державний орган – Рада у справах Російської Православної Церкви, пізніше – Рада у справах релігій. Без дозволу цього органу не відбувалося жодного призначення священиків на парафії, а єпископів – на єпархії.

Переломним у церковно-державних відносинах став 1948 р. Через початок холодної війни Сталін розпочав ізоляціоністську політику, в умовах якої церква втрачала своє значення. В краї побільшало повідомлень про утиски віруючих і духовенства та безпричинного закриття храмів. Обмежувались громадянські права віруючих, нормою стало адміністративне втручання в діяльність релігійних громад. Почалися антицерковні маніпуляції направлені на ліквідацію та закриття через, буцімто, заборгованість із виплатою податків та антирадянську діяльність монастирів, конфіскація ікон, духовних книг.

У 1949 р. в Ізмаїлі було знято з реєстрації Хрестовоздвиженську, Успенську, Миколаївську, Грецьку, Дмитріївську, Вознесенську церкви. Культове майно вивозилось, споруди було передано місцевим державним установам (КУІА. Ф. 2009. Оп.1. Спр. 29: 4).

У 1952 р. було знято з обліку церкви в селах Каланчак і Лошинівка Болградського району, Виноградне, Олександрівка, Вільне Новоіванівського району та інші. Будівлі церков використовувались як склади для збереження зерна, матеріальних цінностей, розбирались на будівельні матеріали. Влада вжила заходів щодо підризу матеріальної та кадрової бази православної церкви, що призводило до зубожіння церкви, унеможливило її місіонерську діяльність (КУІА. Ф. 2009. Оп. 1. Спр. 29: 14).

Складно порахувати й кількість репресованих в 40-50 х рр. ХХ ст. з території Ізмаїльської області представників кліру.

В фонді «П» архіву УСБУ в Одеській області зберігається справа Іваненка Стефана Антоновича, мешканця села Кислиця Ізмаїльського повіту, який в період з 1934-1940 рр. служив дияконом в місті Болграді. Також був членом міського комітету кузистської партії.

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. Випуск 52.

Одночасно навчався на заочному відділенні в Чернівецькій Духовній Академії, однак випускні екзамени не встиг скласти, 9 липня 1940 р. був заарештований УНКДБ в Ізмаїльській області по звинуваченню в контрреволюційній діяльності (ст. ст. 54-13, 54-11 КК УРСР). Був засуджений в червні 1941 р. згідно Постанови Особливої наради НКВС СРСР як соціально-небезпечний елемент на 8 років ув'язнення у ВТТ. Після відбування терміну ув'язнення, у 1948 році, переїжджає в село Воронково, Рибницького району Молдовської РСР. Але 5 березня 1949 р. заарештований повторно за приналежність до фашистської партії кузистів. Засуджений Особливою Народою МДБ СРСР 14 травня 1949 р. Вирок – 8 років ув'язнення у ВТТ. Реабілітований був 15 грудня 1989 р. (Документи Одеського управління СБУ по реабілітації, 1992: 12)

Схожою була доля священика Тарасова Даниїла Ісидоровича, мешканця села Жебрияни Кілійського району Ізмаїльської області. Даниїл Ісидорович був дияконом Старообрядницької церкви села Жебрияни. По обвинуваченню в контрреволюційній діяльності (ст. ст. 54-13, 54-10 ч. 1 КК УРСР) був заарештований 4 липня 1941 р. Кілійським районним відділом РО НКВС. 5 грудня 1943 р. Особливою нарадою НКВС СРСР Даниїл Ісидорович засуджений на 5 років ув'язнення у ВТТ (Документи Одеського управління СБУ по реабілітації, 1992: 25).

Серед жертв радянських репресій був і священик Покровської церкви міста Кілія Сосин. 30 жовтня 1949 року він був заарештований УНКВС в Ізмаїльській області за обвинуваченням в контрреволюційній агітації та пропаганді (ст. 54-10 ч. 2 КК УРСР). Ілля Акимовичем був засуджений 31 березня 1949 р. За вирок Ізмаїльського облсуду, термін ув'язнення становив 10 років у ВТТ. Реабілітований 5 жовтня 1991 року (Документи Одеського управління СБУ по реабілітації, 1992: 25).

Репресій у ході Другої світової війни та у повоєнні роки, не відрізнялися від масових арештів 1930-х років. Причини, методи та наслідки жорстокого терору залишалися незмінними, змінювалися лише люди, які ставали новими жертвами репресивно-каральної системи.

Огляд архівних справ свідчить про те, що смертні вирокі щодо духовенства у середині 1940-х рр. не застосовувалися. Основним видом покарання, в більшості випадків, було виселення та ув'язнення у таборах.

На початку 1951 р. радянський режим провів у краї так звану операцію «Север», у ході якої з території Південної Бессарабії були виселені родини членів сектантської організації свідки Єгови. Останні звинувачувались у антирадянській діяльності через відмову служити в армії. Зрозуміло, що у стратегічно важливому прикордонному краї такі розглядались режимом як потенційні зрадники (Олару-Чемиртан, 2017: 187).

На початку червня 1952 р. органи відділу УМДБ у Ізмаїльській області заявили про «ліквідацію нелегальної, антирадянської церковної організації п'ятидесятників та груп, які до неї входили в місті Ізмаїл». Зокрема, мова йшла про нелегальну секту «євангельських християн-п'ятидесятників», які під виглядом легальної організації «євангельських християн-баптистів» у 1945 р. відкрили молитовний будинок на території мікрорайону Копана Балка. Після того, як було встановлено, що в цьому молитовному будинку здійснюються заборонені обряди та проводиться «антирадянська агітація», у 1948 р. будинок було закрито. П'ятидесятники змушені були переїхати до іншого будинку, який знаходився за адресою вулиця Болградська, 21. Радянська влада з її атеїстичними догматами, здавалась п'ятидесятникам уособленням «Червоного дракона», з яким треба боротися і в часи правління якого треба чекати «останніх днів» (Акчебаш, 2019: 7-15). Лейтмотивом діяльності учасників нелегальних релігійних організацій п'ятидесятників була активна антирадянська агітація у місті та в багатьох селах Ізмаїльської області. Нерідко звинувачення в приналежності до групи п'ятидесятників поєднувалось із такими кліше, як «антирадянська агітація релігійного змісту» або «використовуючи Біблію, проводив антирадянську агітацію релігійного змісту». Усього органи держбезпеки на

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 52

Ізмаїльщині після війни незаконно заарештували близько 100 п'ятидесятників. Протягом 2-х місяців 1952 року в Ізмаїлі були затримані «члени секти євангельських християн-п'ятидесятників»: І.І. Колесников, Т.Т. Кіщенко, К.В. Єрмоєнко, Ф.О. Борисова, Т.І. Калашникова, В.О. Осика, О.Г. Крещенко, К.І. Чарой, О.Ф. Щокін (Акчешаш, 2019: 10).

Сьогодні, ми можемо говорити про те, що окреслена антирелігійна кампанія радянського уряду зазнала фіаско. Потужна атеїстична пропаганда не допомогла партії встановити повний контроль над діями та переконаннями населення. При цьому значними виявилися негативні наслідки проведеної кампанії: грубе порушення прав і свобод громадян, що робило їх безсилими перед режимом; руйнація пам'ятнико-архітектурних комплексів, що формувалися століттями; загальне зниження рівня релігійності та значні духовні втрати населення. На відміну від радянського періоду в історії краю, румунський характеризувався активною культурною діяльністю церкви, толерантним ставленням до релігійних поглядів етнічних груп Південної Бессарабії.

Перебування у складі різних держав значно впливало на соціокультурні зміни в регіоні, однак, незалежно від того, хто керував країною, високим залишався авторитет церкви.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Акчешаш А. Переслідування віруючих п'ятидесятників у Ізмаїлі (40-50-і рр. ХХ ст.). *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Вип. 43. 2019. С. 7-15.

Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.). *НАН України. Інститут історії України*. Київ: Рідний край, 2000. 616 с.

Верховцева І., Дізана А. Українське Подунав'я як історико-культурний регіон *Гуржіївські історичні читання*. Вип. 3. 2009. С. 78-83

Верховцева І. Г. Етнічні культури Українського Подунав'я в умовах радянської країни. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Вип. 29. 2010. С. 3-6.

Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940-1960-х років: політологічний дискурс. *НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень*. Київ: Світогляд, 2005. 741 с.

Документи Одеського управління Служби безпеки України по реабілітації. Одеса: 1992.

Enache G. Mărturisiri înaintea mării încercări: Conferințe preoțești din Episcopia Cetății Albe-Ismail (iulie 1944). Chișinău: Tipogr. Lexon-Prim, 2018.

Enache G. Direcții ale activității pastoral-misionare în timpul episcopului locotenent PS Policarp Morușca. Chișinău: Tipogr. Lexon-Prim, 2018.

Келембетова В. Ю. Побут і релігійні пережитки. Київ: Наукова думка, 1974. 191с.

Курносів Ю. О. Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.). Київ: Ін-т історії України НАН України, 1994. 221 с.

Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі КУІА). Ф.110. Оп.1. Спр. 437. Арк. 40-46 арк.

КУІА. Ф. 110. Оп.1. Спр. 673. Арк. 109-117.

КУІА. Ф. 110. Оп.1. Спр. 71. Арк. 1.

КУІА. Ф. 110. Оп. 1. Спр. 711. Арк. 7, 9.

КУІА. Ф. 2009. Оп. 1. Спр. 29. Арк. 4-10.

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 52.**

- КУІА. Ф. 2009. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 4-14.
- Лебеденко О. М., Тичина А. К. Українське Подунав'я: минуле та сучасне. Одеса: Астропринт, 2002. 208 с.
- Лисенко О. Є. Церковне життя в Україні, 1943-1946. Київ: Інститут історії України НАН, 1998. 403 с.
- Любашенко В. Історія протестантизму в Україні. Курс лекцій. Київ: Поліс, 1996. 350 с.
- Михайлуца М. І. Репресії проти духовенства Півдня Бессарабії на початку Другої світової війни. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Вип. 20, 2006. С. 46-52.
- Михайлуца М. І. Православна церква на Півдні України в роки Другої світової війни (1939–1945). Одеса: ВМВ, 2008. 392 с.
- Михайлуца М. І. Матеріальні втрати церковних святинь на Ізмаїльщині (1941 – 1945 рр.). *Сумський історико-архівний журнал. № X-XI*. 2010. С. 14-18.
- Olaru-Semîrtan V. Deportările din Basarabia: 1940-1941, 1944-1956. Chişinău: Tipogr. Lexon-Prim, 2018.
- Русначенко А. М. Національно-визвольний рух в Україні середина 1950-х – початок 1990-х років. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 1998. 720 с.
- Савинский С. Н. История русско-украинского баптизма. Одесса: Одесская богословская семинария, Богомыслие, 1995. 128 с.
- Сафронова Н. А. Реакционность мистических идей современного христианского сектанства. Львов: Вища школа, 1975. 156 с.
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 4648. Оп. 2. Спр. 4. Арк. 7.

REFERENCES

- Akchebash A. V (2019). Peresliduvannia viruiuchykh Piatydesiatnykiv u Izmaili (40-50-i rr. XX st.) [Persecution of believers-activists of the Pentecostals in the city of Izmayil (40-50-es 50-s of XX century)]. *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Izmil State Humanitarian University] Vyp. 43, P. 11-14. [in Ukrainian].
- Bazhan O.H., Danyliuk Yu.Z. (2000). Opozytsiia v Ukraini (druha polovyna 50-kh – 80 rr. XX st.) [Opposition in Ukraine (the second half of the 50's – 80's XX century.)]. Kyiv: Ridnyi kraj. [in Ukrainian]. 616 s.
- Dokumenti Odesskoho upravleniia Sluzhbi bezopasnosti Ukraini po reabylytatsyy. (1992). [Documents of the Odessa management of Security service of Ukraine on rehabilitation] Odessa. [In Russian]. 157 s.
- Enache G. (2018). Mărturisiri înaintea marii încercări: Conferințe preoțești din Episcopia Cetății Albe-Ismail (iulie 1944) [Confessions before a great challenge. Ecclesiastical conferences within the diocese of Cetatea Alba Ismail July 1941] Chişinău: Tipogr. Lexon-Prim. [in Romanian].
- Enache G. (2018). Direcții ale activității pastoral-misionare în timpul episcopului locotenent PS Policarp Moruşca. [Directions of pastoral-missionary activity during Bishop Lieutenant PS Policarp Morushca.] Chişinău: Tipogr. Lexon-Prim. [in Romanian].
- Kelembetova V. Yu. (1974). Pobut i relihiini perezhytky [Life and religious remnants].

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 52

Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian]. 191 s.

Kurnosov Yu.O. (1994). Inakomyshlennia v Ukraini (1960–1980 rr.). [Dissent in Ukraine (60's - the first half of the 80's XX century.)] Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian]. 221 s.

Komunalna ustanova «Izmail'skyi arkhiv» (dali– KUIA). F.110. Op.1. Spr.437. Ark.40–46 ark.

KUIA. F.110. Op.1. Spr.673. 109-117 ark.

KUIA. F.110. Op.1. Spr.710. 1 ark

KUIA. F. 110. Op.1. Spr.711. 7, 9 ark.

KUIA. F. 2009. Op.1. Spr. 29. 4-10 ark.

KUIA. F. 2009. Op.1. Spr. 9. 4-14 ark.

Lebedenko O.M., Tychyna A.K. (2002). Ukrainske Podunav'ia mynule ta suchasne [Ukrainian Podunav'ya past and present.]. Odesa: Astroprint [in Ukrainian]. 208 s.

Liubashchenko, V. (1995). Istoriia protestantyzmu v Ukraini [History of Protestantism in Ukraine]. Lviv [in Ukrainian]. 350 s.

Lysenko O.Ye. (1998). Tserkovne zhyttia v Ukraini. 1943–1946 [Church life in Ukraine, 1943-1946]. Kyiv: Instytut Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian]. 403 s.

Mykhailutsa M.I. (2008). Pravoslavna tserkva na Pivdni Ukrainy v roky Druhoi svitovoi viiny (1939-1945) [Orthodox Church in the South of Ukraine during World War II (1939–1945)]. Odesa: VMV. [in Ukrainian]. 392 s.

Mykhailutsa M. I. (2010). Materialni vtraty tserkovnykh sviatyn na Izmailshchyni (1941-1945 rr.) [Material losses of church shrines in Izmil region (1941-1945)] *Sumskyi istoryko-arkhivnyi zhurnal* [Sumy Historical and Archival Journal] № X-XI, P. 14-18 [in Ukrainian].

Mykhailutsa M.I. (2006). Represii proti dukhovenstva Pivdennoi Bessarabii na pochatku Druhoi svitovoi viiny [Repression against the clergy of The South of Bessarabia at the beginning of World War II.]. *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Izmil State Humanitarian University] Vyp. 20. P. 46-58. [in Ukrainian].

Olaru-Cemîrtan V. (2018). Deportările din Basarabia: 1940-1941, 1944-1956. [Deportations from Bessarabia 1940-1941, 1944-1956]. Chişinău: Tipogr. Lexon-Prim. [in Romanian].

Rusnachenko A.M. (1998). Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini seredyna 1950-kh – pochatok 1990-kh rokiv. [National Liberation Movement in Ukraine (1950-1990)]. Kyiv: Vydavnytstvo im. Oleny Telihiy [in Ukrainian]. 720 s.

Safronova N. (1975). Reaktsyonnost mystycheskykh ydei sovremennoho khrystyanstva. [Reactionism of mystical ideas modern Christian сектанства.] Lvov. [In Russian]. 156 s.

Savynskiy, S.N. (1995). Ystoryia russko-ukraynskoho baptyzma [History of Russian-Ukrainian Baptism]. Odessa. [In Russian]. 128 s.

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy. F. 4648. Op. 2. Spr.4. 7 ark.

Voinalovych V. (2005). Partiino-derzhavna polityka shchodo relihii ta relihiinykh snstytutsii v Ukraini 1940–1960-kh rokiv: politolohichni dyskurs [Party-state policy on religion and religious institutions in Ukraine in the 1940s and 1960-s political discourse]. Kyiv: Svitohliad [in Ukrainian]. 741 s.

Verkhovtseva I.H. Dizanova A.V. (2009). Ukrainske Podunav'ia yak istoryko-kulturnyi rehion. [Ukrainian Podunav'ya as a historical and cultural region]. *Hurzhiivski istorychni chytannia* [Gurzhiyiv historical readings.]. Cherkasy. P. 78-83 [in Ukrainian].

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. Випуск 52.

Verkhovtseva I.H. (2010). Etnichni kultury ukrainskoho Podunav'ia v umovakh radianizatsii kraiu. [Ethnic cultures of the Ukrainian Podunavja in the conditions of Sovietization of the region]. *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Izmail State Humanitarian University]. Vyp. 29. P. 11-14. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Завершення процесу домінування Комуністичної партії та подальша розбудова незалежної України, актуалізували дослідження подій, явищ і суспільно-політичних процесів минулого. Науковці XXI ст. мають абсолютно всі можливості об'єктивно відтворити історичні події, осмислити ті сторінки минулого, які раніше замовчувалися або заангажовано інтерпретувалися.

Стаття присвячена дослідженню етнокультурного та релігійного життя на території Південної Бессарабії в 40-50 рр. ХХ ст. Значна увага приділена напрямкам державної релігійної та антирелігійної політики в період перебування регіону в складі Королівства Румунія та за радянські часи. Розкрито основні хвилі радянзації краю в контексті яких активною була жорстока репресивна машина комуністичного режиму. Проаналізовані основні завдання і напрями реалізації ідеології радянського комуністичного режиму, а саме політичну складову, спрямовану на нищення духовності, моральних принципів і традицій народів; методи та засоби терору радянської комуністичної влади проти духівництва усіх конфесій, зокрема, тотальний ідеологічний тиск на віруючих, антирелігійна пропаганда, заборона друкування релігійних видань, закриття і нищення церков та монастирів, націоналізація всіх церковних земель, переслідування і фізичне знищення священнослужителів та членів їх родин. Визначена соціальна складова діяльності церков єпархії Четатя-Алба-Ізмаїл в 1941-1944р., позиція священнослужителів та простих людей до цієї діяльності. Також в роботі представлені репресії проти представників релігійних культів, зокрема Свідків Єгови та п'ятидесятників. Показано, що антирелігійна кампанія в Україні мала на меті не лише руйнування церков та культових споруд, фізичне винищення священників, а й переорієнтувати народну культуру, розірвати духовний зв'язок між поколіннями.

Ключові слова: УСРР, радянський комуністичний режим, релігія, церква, антирелігійна ідеологія, терор, репресії.